

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Гендерна психологія»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема № 1 *Гендерні ролі*

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробник:

Старший викладач кафедри соціології та психології Мохорєва О.М.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук Павлик О. М

2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

План лекції.

1. Статусно-рольова система суспільства.
2. Поняття соціальної та гендерної ролі.
3. Формування гендерних ролей з точки зору сучасних теорій.
4. Розподіл гендерних ролей в сучасному українському суспільстві.

Рекомендована література

Основна

1. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової – Київ: Критика 2013. – 180 с.
 2. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. – Харків : Планета – Принт, 2018. – 136 с.
 3. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.) – Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. – 40 с.
 4. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuji>
 5. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. – Харків, «ФОЛІО», 2019. – 189 с.
 6. Скорик М. М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. – Київ, Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. – 78 с.
 7. Ткалич М. Гендерна психологія : навч. Посібник. – Київ : Академвидав, 2016. – 254 с.
 8. Шевченко Л. О., Кобікова Ю.В. та ін. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: Навчальний посібник. – К. : 2015. – 148 с.
- Додаткова
11. Фулей Т.І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя / Т.І. Фулей. К.: ВАІТЕ, 2016. 180 с. – К. : 2015. – 148 с.

Текст лекції.

1. Статусно-рольова система суспільства.

Для кращого розуміння як самого поняття «гендер», так і теорій гендера важливе значення має питання формування гендерних ролей, котрі є складовими гендера як соціального конструкта.

Соціальні ролі і статуси є елементами соціальної структури суспільства. Соціальні статуси характеризують стійкість суспільства, наступність його життєдіяльності. Соціальні ролі характеризують мінливість суспільства.

У найзагальніших рисах у соціальній психології *роль* визначається як набір очікуваних взірців поведінки (чи норм).

Цілком доречно вважати, що *гендерна роль* – соціально очікувана поведінка чоловіків і жінок, пов’язана з їхнім соціальним статусом в певних культурних, соціально-економічних і політичних умовах.

Гендерні ролі відрізняються залежно від суспільства, місця та часу. Приміром, розглянувши характеристики, властиві жінкам однієї епохи, стає зрозумілим, що ці характеристики притаманні чоловікам іншої епохи (часи матріархату та патріархату).

Гендерні ролі, їх характеристики, походження і розвиток розглядаються у рамках різних соціологічних, психологічних і біосоціальних теорій.

Якими б не були людські суспільства, – примітивними чи розвинутими, осілими чи кочовими, класовими чи докласовими, войовничими чи миролюбними, багатими чи бідними, – усіх їх об’єднує незаперечний факт наявності в соціальній структурі двох найбільших категорій людей – чоловіків і жінок, а також те, що в культурі суспільства є сукупність ідей, ставлень, норм, моделей поведінки, традицій, які передаються від покоління до покоління, ціннісних уявлень про те, якими повинні бути чоловіки та жінки, які соціальні статуси вони мають посідати, які соціальні ролі відігравати.

Всі соціальні ролі, як вже зазначалося, тісно пов’язані з певними соціальними статусами.

Соціальні статуси є складовими соціальної структури будь-якого суспільства. *Соціальний статус* – це об’єктивна позиція людини у суспільстві, це становище індивіда (або групи людей) у системі соціальних зв’язків і відносин, що обумовлюється її приналежністю до певної соціальної спільноти та визначає сукупність її прав та обов’язків.

Статус людини формується різноманітними ознаками, серед яких є ті, які успадковуються — стать, етнічна приналежність, соціальне походження, а також ті, які людина здобуває завдяки власним зусиллям — освіта, професія, доходи тощо.

Відповідно до цього розрізняють статус аскриптивний (приписаний) і статус здобутий.

Характер виконання ролі залежить від того, чи ідентифікує людина себе з тим соціальним статусом, який посідає, і в якій мірі ідентифікує. Слабка або неповна ідентифікація зі статусом призводить до невиконання відповідних соціальних ролей, тобто не відтворення соціально очікуваних зразків поведінки.

Наприклад, якщо людина за паспортом є громадянином України (що і є її статусом) але не ідентифікує себе зі своєю державою або ідентифікує з іншою, це призводить до невиконання громадських обов’язків. Якщо таких людей в державі багато, то це призводить до значних внутрішніх проблем і конфліктів.

Ані статуси, ані ролі ми не вигадуємо. Вони є об’єктивно існуючими соціальними конструктами, які не залежать від нашого бажання.

Звісно, ми можемо вигадати для себе свій власний статус, наприклад «космічного прибульця» або «Наполеона» тощо, і поводитися (грати роль)

відповідно до цього статусу. Але всі оточуючи не будуть нас розуміти, вони не знатимуть, як з нами поводитися і чого від нас очікувати, наше спілкування з іншими людьми в такому разі буде дуже проблематичним, а досягнення поставлених цілей у такому специфічному статусі взагалі неможливим.

Іншими словами, завдяки діючій статусно-рольовій системі, наше життя у суспільстві набуває упорядкованості. Важко уявити собі суспільство, яке не має такої системи. Скоріше за все, це було б суспільство суцільного хаосу.

В той же час, слід зазначити що статусно-рольова система не є незмінною. Вона змінюється у відповідь на суспільні трансформації і з приходом нових поколінь.

2. Поняття соціальної та гендерної ролі

Соціальні ролі визначаються як сукупність очікувань щодо поведінки індивіда, котрий займає певну позицію в процесі взаємодії.

Гендерні ролі зумовлені диференціацією всіх членів суспільства на дві категорії – чоловіків і жінок – та передбачають очікувану від них ціннісно й нормативно визначену поведінку. *Гендерна роль* — набір очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків і жінок, що впливають з понять, пов'язаних з гендером, а також поведінки у вигляді мовлення, манер і жестів. Визначеність поведінки, пов'язаної з гендерними ролями, особливо очевидна в поділі праці на чоловічу і жіночу. Гендерна роль — диференціація діяльності, статусів, прав та обов'язків індивідів в залежності від їх статевої приналежності.

Від народження кожна людина одержує приписаний статус відповідно до статі, тобто статус дівчинки/жінки та хлопчика/чоловіка з відповідними очікуваннями щодо їхньої поведінки. Проте гендерні соціальні ролі не слід розуміти як поділ усіх соціальних статусів, а відповідно, й ролей, на такі, що їх можуть виконувати лише чоловіки або жінки. Біологічно зумовленими, а отже, унеможливленими до виконання представником протилежної статі є лише кілька ролей: вагітної жінки, матері, годувальниці груддю, дочки, дружини, бабусі тощо – для жінок та генетичного батька, чоловіка, сина тощо – для чоловіків.

Усі інші соціальні ролі, які мають гендерне маркування, тобто очікування щодо виконання представниками однієї з двох статей, зумовлені соціально-культурними, а не біологічними чинниками. Іншими словами, доглядати й навчати дітей, прати, прибирати, куховарити, вишивати, ткати, виконувати секретарську роботу, забивати цвяхи, ремонтувати, видобувати вугілля, пілотувати літаки, здійснювати наукові відкриття, керувати, підіймати штангу може будь-хто, незалежно від біологічної статі.

Однак історично від чоловіків та жінок очікували виконання більшою чи меншою мірою різних соціальних ролей в усіх суспільствах відповідно до тих ціннісно-нормативних уявлень, які формувалися й відтворювалися в процесі соціально-історичного розвитку.

[С 8] Але завжди існував якийсь розподіл праці між статями, специфічні для чоловіків і жінок види діяльності та соціальні функції, що виходили далеко

за межі суто біологічних відмінностей між ними. Виконувані чоловіками й жінками соціальні ролі, безумовно, змінювалися, і в цьому легко переконатися, порівнявши їхні заняття у мисливсько-збиральницькому, аграрному та індустріальному суспільствах.

Проте основна суть гендерного розподілу праці, який прийнято називати традиційним для патріархального суспільства, більшою чи меншою мірою зберігалася завжди. Досі продовжують відтворюватися ціннісно-нормативні очікування до жінок щодо виконання ними соціальних ролей матері-виховательки, домогосподарки, доглядальниці, за новітньої доби припустимою стала й робота поза домом, бажано сумісна з внутрішньосімейними ролями, а від чоловіків – щодо виконання соціальних ролей «годувальника», захисника, здобувача засобів для існування, працівника поза домом, лідера й керівника.

За такими стереотипними, міцно укоріненими уявленнями чоловіків прийнято оцінювати за трудовими, професійними успіхами, а жінок – насамперед за наявністю сім'ї та дітей. Певні види хобі та занять у вільний час також набули чіткого гендерного забарвлення, як-от, наприклад, мисливство, рибальство, гра в шахи чи доміно – для чоловіків або вишивання, плетіння, квітникарство – для жінок.

Гендерний підхід у системі наукового знання про людину і суспільство відкриває широкі можливості для переосмислення культури. Теорія соціального конструювання гендера і розуміння його як стратифікаційної категорії, взаємопов'язаної з категоріями раси, класу, віку тощо більше використовуються в соціальних та поведінкових науках – соціології, психології, економіці. Гендер як культурна метафора, теорія деконструкції гендера набула популярності і розвивається в гуманітарних науках: філософії, історії, літературознавстві, культурології.

Сучасна гендерна теорія не намагається заперечити відмінності між жінками і чоловіками, вважаючи, що не так важливий сам факт відмінностей, як їх соціокультурна оцінка та інтерпретація, а також побудова владної системи на основі цих відмінностей. Важливим при цьому є не опис відмінностей жінок та чоловіків у статусах та ролях, а аналіз відносин влади та домінування, а також методів реалізації державної політики в тому чи іншому суспільстві.

Таким чином, зокрема у гендерній психології та соціології, досліджується які ролі суспільство наказує виконувати чоловікам та жінкам, щоб побудувати традиційну для нього ієрархію влади.

Гендерні ролі, як ми вже неодноразово зазначали, – це вид соціальних ролей. Вони висловлюють певні очікування і проявляються в поведінці. На рівні культури вони існують у контексті певної системи статевої символіки і стереотипів маскулінності і фемінності. Гендерні ролі завжди пов'язані з певною нормативною системою, яку особистість засвоює і переломлює у своїй свідомості та поведінці.

Усі описані в літературі гендерні ролі можна умовно розділити на:

1) професійні, тобто пов'язані з тим, які сфери діяльності більш прийнятні для чоловіків, а які — для жінок (водій, міліціонер, вихователь, вчитель, шахтар, продавець, лікар тощо);

2) сімейні, які, у свою чергу, діляться на подружні і батьківські; вони визначають норми відносин, поведінку партнерів, батьків і дітей (чоловік, дружина, мати, батько, брат, сестра, дядько, тітка, бабуса, дідусь);

3) сексуальні, які диференціюють сексуальну поведінку чоловіків і жінок, визначають відносини між ними в сексуальній сфері (коханка, коханець, альфонс, утриманка).

3.Формування гендерних ролей з точки зору сучасних теорій

У сучасні науки є такі основні теорії формування гендерної ролі:

1. *Психодинамічна теорія* розглядає передусім динаміку психічної діяльності (Фрейд, Фішер, Грюнберг). За цією теорією, малюки від народження наділені потенціалом сексуальної енергії – лібідо. На початку ця енергія цілком монолітна і може бути спрямована будь-куди. У зв'язку з цим З. Фрейд твердив, що малюки «поліморфно перверсивні». Поступово лібідо локалізується в різних ерогенних зонах тіла і врешті решт – у ділянці статевих органів. Відповідно до цього існує три стадії гендерного розвитку дитини:

- діти не усвідомлюють статевих відмінностей;
- діти (у віці 2 років) починають помічати, що хлопчики і дівчатка відрізняються один від одного і особливу роль тут набувають геніталії;
- на цій стадії дитина оцінює всіх людей з точки зору їх статевої належності і поступово знаходить свій шлях до чоловічої і жіночої ідентичності (Батлер). Саме на цій стадії діти переживають перший любовний досвід: хлопчик – Едіпів комплекс, а дівчинка – комплекс Електри.

У рамках даної концепції не приділяється особливого значення статевому потягу. Тут вирішальний вплив на формування гендерної ролі чинять позитивні і негативні стимули. Якщо поведінка підкріплюється за рахунок похвали чи нагороди, велика ймовірність того, що індивід повторить цю дію (варто згадати вчення І. Павлова про умовні рефлекси).

2. *Теорія зумовлювання і соціального навчання.* Уявлення про чоловічу і жіночу гендерні ролі формуються в рамках кожної культури, а потім засвоюються дітьми в процесі їх інтеграції в систему соціальних стосунків з батьками, однолітками та оточуючими людьми. При цьому діти відіграють активну роль у цьому динамічному процесі і частково впливають на формування власних гендерних уявлень. Спостерігаючи, як поведуться люди різної статі, як вони відрізняються манерою спілкування, побутовими справами, професіями, діти вчаться виконувати статеві ролі. Провідним соціально-психологічним механізмом статевої ідентифікації є імітація.

Підтвердження своєї концепції прихильники теорії навчання вбачають у тому, що вихідці із кризових сімей, зазвичай, повторюють помилки батьків у

створенні власної сім'ї, що вихованці інтернатів, які зростають за межами родини, попри гарячу мрію мати сім'ю, досить часто не здатні, ставши дорослими, створити гармонійні подружні взаємини та успішно виконувати батьківські ролі.

3. *Теорія когнітивного розвитку*, яка виникла в рамках теорії соціального навчання, підкреслює, що людина сприймає оточуючих людей і оцінює своє спілкування з ними через призму гендерних уявлень. Оригінальною особливістю цієї теорії є припущення проте, що у дитини вже є в наявності базова система чоловічих чи жіночих цінностей і в процесі свого розвитку у зв'язку з бажанням володіти маскулініними чи фемінініними якостями дитина свідомо обирає в якості моделей для наслідування певних чоловіків чи жінок, хлопчиків чи дівчаток. З часом у дитини з'являється власна система заохочення поведінки, що відповідає гендерним уявленням.

4. *Гуманістично-екзистенціальна теорія*. Концептуальні принципи цієї теорії (К. Роджерс, А. Маслоу) дають змогу зіставити світ чоловіків та жінок з погляду самоактуалізації (Я-актуалізації) стате у різних сферах діяльності.

Відомо, що переважна більшість жінок недостатньо реалізована в професійній, громадській діяльності, оскільки їхній вибір часто диктується зовнішніми обставинами, а не прагненням до самовираження, самореалізації.

Чимало жінок, зіткнувшись зі стереотипними установками щодо слабкої статі, опускають руки, стаючи рабнями обставин, начальства, чоловіка, на відміну від людей, які повноцінно функціонують. К. Роджерс разом з тим заявляв, що будь-яка актуалізація з позицій гуманістичної психології неможлива, якщо порушується один з фундаментальних її принципів – принцип безумовної любові до себе.

5. *Теорія біхевіоризму (поведінкова школа)*, яка розглядає поведінку людини як систему закріплених стимул-реактивних зв'язків, що формують типову чоловічу або жіночу поведінку. Спрямування статевої поведінки дітей за біхевіористичною схемою заохочення-покарання відбувається насамперед у батьківській сім'ї, а потім – у школі, на вулиці (Д. Уотсон і Р. Рейнер). Найближче оточення з перших днів народження дитини підкріплює типові, зазвичай, статево відповідні реакції і тим самим робить з неї чоловіка або жінку. Цю теорію називають ще теорією статевої типізації.

6. *Теорія соціальних ролей* (А. Іглі) проголошує, що ряд гендерних відмінностей є продуктами різних соціальних ролей, які підтримують або гальмують в чоловіках і жінках певні варіанти поведінки. Різні ролі формують різні навички та установки, і саме це призводить до різної поведінки чоловіків і жінок.

7. *Теорія природної взаємодоповнюваності статей*. Важливу роль в утвердженні гендерного стереотипу про закріплення соціальних ролей відповідно до статі відіграла концепція Т. Парсонса і Р. Бейла, які розглядали диференціацію жіночих і чоловічих ролей у структурно-функціональному плані. На їх думку, в сучасній сім'ї подружжя повинні виконувати дві різні ролі. Інструментальна роль полягає в підтриманні зв'язку між сім'єю і зовнішнім

світом – це професійна діяльність, що приносить матеріальний прибуток і соціальний статус; експресивна роль передбачає передовсім турботу про дітей і регулювання внутрішньосімейних відносин. Т. Парсонс і Р. Бейл вважають, що здатність жінки до дітонародження і догляд за дітьми визначає одночасно її експресивну роль, а чоловік, який не може виконувати ці біологічні функції, стає виконавцем інструментальної ролі. Ця теорія сприяла інтеграції в єдину схему соціально-антропологічних і психологічних даних. Однак феміністська критика показала, що в основі дихотомії інструментальності та експресивності лежать не стільки природні статеві відмінності, скільки соціальні норми, дотримання яких пригнічує індивідуальний саморозвиток і самовираження жінок і чоловіків.

8. *Теорія гендерних схем* передбачає, що оскільки гендерними ролями людина оволодіває в процесі навчання, то ці стереотипні ролі можна змінити, позбавившись від стереотипів. Тут слід зазначити, що традиційні гендерні ролі стримують розвиток особистості і реалізацію наявного потенціалу.

Саме виходячи з цієї ідеї, вже згадувана у попередній лекції Сандра Бем, розробила концепцію андрогінії, за якою людина, незалежно від своєї біологічної статі, може бути наділена як рисами маскулінності, так і фемінінності, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі якості.

Нагадаю, що це дає змогу виділити маскулінну, фемінінну, андрогінну моделі гендерних ролей. Пізніше багато дослідників дотримувались думки, що цілісну особистість характеризує не маскулінність чи фемінінність, а андрогінність, тобто інтеграція жіночого емоційно-експресивного стилю з чоловічим інструментальним стилем діяльності. Андрогінія сприймається як емансипація обох статей, а не як боротьба жінок за рівність у маскулінно орієнтованому суспільстві.

З усього вищенаведеного видно, що поняття «гендер» відображає, як складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей у чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках, так і сам результат – соціальний конструктор гендера.

На завершення цього питання, наведу цікавий факт. Відома дослідниця гендеру Гейл Рабін у своїй праці “Обмін жінками” (1947 р.), використовуючи методи психоаналізу та структурної антропології, дослідила символічне значення факту обміну жінок в архаїчних суспільствах, дійшовши висновку, що саме обмін жінками між племенами відтворює чоловічу владу і структури ідентичності, які відносять жінок виключно до сімейної сфери і оцінюють їх як біологічний чинник. Це породжує статево-гендерну систему як набір угод, через які суспільство трансформує біологічну сексуальність у продукт людської активності. Іншими словами, гендерна система, яка конструює дві статі як відмінні, нерівні і взаємодоповнюючі, фактично є системою влади і домінування, мета якої полягає у концентрації матеріального і символічного капіталу в руках чоловіків.

4. Розподіл гендерних ролей в сучасному українському суспільстві

Якщо гендерні відмінності конструюються, створюються в процесі постійної взаємодії чоловіків і жінок, постійно відтворюються в структурах свідомості та структурах дії, то цілком можливим є процес деконструкції, зміни суті й механізмів відтворення соціально сконструйованих рис, ролей і стосунків. Досвід країн, що значно просунулися на шляху до гендерного паритету в суспільстві, як то Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Нідерланди, свідчить про можливість суттєвих зрушень у характері гендерних відносин у суспільстві, а отже, в суті гендерних стереотипів та очікуваних від чоловіків і жінок соціальних ролей.

Для того, щоб візуалізувати реальну картину розподілу гендерних ролей в Україні, ознайомимося з результатами опитування проведеного [Соціологічною групою «Рейтинг»](#). Протягом 1-6 жовтня 2015 року було опитано 1800 респондентів за репрезентативною для населення України вибіркою. Тобто, що означає репрезентативність – не дивлячись на те, що було опитано 1800 людей, отримані результати можна розповсюджувати на все доросле населення України (помилка репрезентативності: не більше 2,4%).

Це вже друге дослідження Соціологічної групи щодо гендерної тематики. [Попередній матеріал стосувався окремих аспектів стосунків чоловіків та жінок](#).

Тож були отримані наступні результати:

- У сім'ях майже половини опитаних *функції голови сім'ї виконують чоловіки*. Третина вважає, що дану роль чоловік і жінка виконують на рівних засадах. Проте далеко не завжди у питанні визначення «хто головний?» є консенсус між жінками і чоловіками. Так, 58% чоловіків вважають себе головою сім'ї, тоді як лише 39% жінок вважають «головою» чоловіка. Водночас, майже третина жінок вважають «головою» себе, тоді як з цим погодились лише 10% чоловік.

- При цьому, майже 80% чоловіків вважають, що так і має бути: «головою сім'ї повинен бути чоловік», але одночасно половина погодились з тим, що «жінка так само може бути головою, як і чоловік». У жінок навпаки: 60% вважають, що головою сім'ї повинен бути чоловік, але одночасно майже 80% згодні з тим, що «жінка так само може бути головою сім'ї як і чоловік». У розрізі регіонів, обидві гіпотези знаходять дещо більшу підтримку на Заході і на Півдні, дещо меншу – на Сході, найменшу – в Центрі.

- Характерно, що тезу про те, що головою сім'ї повинен бути чоловік, більше схвалюють люди з низькими доходами, нижчим рівнем освіти. Цікаво, що розлучені люди, а також непрацюючі схильні сприймати жінку в ролі голови сім'ї більш позитивно.

- У майже 60% сімей вихованням дітей займається жінка. Цікаво, що так вважають половина чоловіків і майже 70% жінок. При цьому варто відзначити, що більш як третина респондентів на дане запитання відповідають «порівну». Лише у 3% випадків функції виховання дітей покладають здебільшого на чоловіків, при цьому так вважають переважно самі чоловіки.

- Аналогічно, у половині випадків господарськими справами займається також жінка. При цьому серед опитаних жінок відсоток тих, що погоджуються з тезою більший, ніж серед чоловіків – 58% проти 43%. Цікаво, що на противагу вихованню дітей (де участь чоловіків мінімальна), домашнім господарством займається відносно більша кількість чоловіків (12%), але знову ж таки, це на думку переважно самих чоловіків. Характерно, що на Заході кількість чоловіків, які займаються господарськими справами вдвічі вища, ніж в інших регіонах країни.

- Загалом факт того, що жінка займається домогосподарством сприймається більш позитивно, ніж коли «домом займається чоловік, а жінка заробляє гроші» (65 і 44% відповідно). Водночас, жінки більш позитивно ставляться до того, щоб чоловік займався домом, а чоловіки більше погоджуються з тим, що бути домогосподаркою для жінки – це такий же спосіб реалізувати себе, як і працювати на роботі. Більш схвально до жінки у ролі домогосподарки ставляться люди, які мають дітей, а також люди старшого віку.

- Важливо: чим вища освіта респондентів, тим більше вони підтримують тезу, що «нічого поганого немає коли чоловік займається домом, а жінка заробляє гроші», і не підтримують тезу, що «бути домогосподаркою для жінки - це такий самий спосіб реалізувати себе, як і працювати на роботі». Майже половина жінок не бачать нічого поганого в тому, що чоловік господарює по дому, серед чоловіків таких менше (40%).

- Цікаво, що чим далі на Захід, тим спокійніше люди оцінюють можливість того, що саме жінка заробляє гроші, тоді як чоловік займається домогосподарством – на Заході жінки більш схильні брати на себе відповідальність за фінансове благополуччя сім'ї.

- При цьому, переважна більшість респондентів (82%) погоджуються з тезою, що саме «чоловік має повністю забезпечувати свою сім'ю». Лідером підтримки даного твердження виявився Південь, найменше – у Центрі. І знову ж таки, більш прогресивні у даному питанні люди з вищим рівнем освіти.

- У більшості (60%) українських сімей вважається, що чоловік заробляє більше, при цьому так вважають майже 70% чоловіків і трохи більше половини жінок. Водночас, понад 20% жінок вважають, що більше заробляють саме вони, тоді як лише 10% чоловіків погодились з тим, що дружина (подруга) заробляє більше.

- Переважна більшість опитаних (майже 80%) погодились, що у їхній сім'ї готує їсти переважно жінка, 18% респондентів вважають, що у їх родині цей обов'язок поділяється порівну, тоді як лише у 3% сімей приготуванням їжі зайняті переважно чоловіки.

- Більш того, понад половина жінок і дві третини чоловіків погодились з твердженням, що «готувати їжу в сім'ї повинна жінка». Характерно, що більш за все дана теза знаходить схвалення серед людей старшого покоління і мешканців сіл. Також досить показовим є регіональний аспект питання: традиційно жінки на Заході України вважаються такими, що вміють смачно

готувати, тому і відсоток респондентів, які стверджують, що готувати їжу повинна саме жінка, вищий на Заході – 70% порівняно з 51% на Сході.

- Разом з тим, третина жінок і трохи більше 40% чоловіків погоджуються, що «чоловіки куховарять краще, ніж жінки». Досить очікувано, що таких більше серед людей з вищою освітою і тих, що мають вищі статки. За критерієм сімейного статусу, найбільшу підтримку дане твердження знаходить серед респондентів, які перебувають у громадянському шлюбі, дещо меншу – серед одружених і не одружених.

- На думку третини опитаних, чоловіки в цілому мають більше вільного часу порівняно з жінками, водночас, майже половина зазначають, що у даному аспекті представники різних статей знаходяться на рівних.

- Більше половини чоловіків вважають, що «жінка не має права обмежувати чоловіка у тому, як йому проводити вільний час» (серед жінок таких - майже вдвічі менше). При цьому, якщо серед неодружених людей тезу поділяють понад 50%, то серед розлучених – лише третина. Закономірно, що більш схильні наділяти чоловіків свободами люди молодого віку, а також ті, що не мають дітей.

- Лише 28% чоловіків і трохи більше третини жінок вважають, що «жінка має право у будь-який момент знехтувати домашніми обов'язками і зайнятися власними справами». Закономірно, що більш прогресивними у своїх поглядах є неодружені та розлучені люди, тоді як одружені пари налаштовані більш традиційно. Логічно, що більш консервативні в оцінках обов'язків жінки люди, які мають дітей, а також представники старшого покоління.

- Цікаво, що більше 40% чоловіків і чверть жінок погодились з тезою, що «жінка не повинна обтяжувати чоловіка домашніми справами». Традиційно, дану тезу знаходить вищу підтримку серед людей старшого покоління, а також серед бідних та малозабезпечених верств населення. Попри це, існує і привід для оптимізму: досить обнадійливо виглядає те, що зі зростанням рівня освіти, зростає і скепсис до даного твердження.

Гендерні стосунки у сфері розподілу влади та політичної діяльності в українському суспільстві також мають ознаки горизонтальної та вертикальної сегрегації. Жінки практично не беруть участі у виробленні державної політики, відіграючи ролі переважно пасивних спостерігачів і виконавців, а також реципієнтів соціальної допомоги. Водночас реалізація громадянських прав передбачає повноцінну участь не тільки чоловіків, а й жінок на всіх рівнях функціонуючих у суспільстві соціальних інституцій, зокрема й однаковий доступ до всіх позицій соціальної структури суспільства. Політика держави, основні принципи та механізми втілення якої формують переважно представники однієї статі, не може відповідати потребам усіх громадян. Якщо від жінок загалом очікується поступливість на ринку праці та кар'єрна неамбіційність, то тим паче їх не очікують бачити в ролі політичних лідерів. Хоча в українському суспільстві протягом останнього десятиліття з'явилося вже чимало жінок-політиків, керівників політичних партій і організацій, значна частина населення, порівнюючи жінок і чоловіків як політичних лідерів,

кращими вважає чоловіків. Це не обов'язково свідчить, що жінки погані. Втім, чоловіки вважаються кращими. Серед опитаних в Україні з тим, що чоловіки є кращими політичними лідерами, ніж жінки, погодились 45%. Проте в цій оцінці представники двох статей не є однодумцями. Переконаними в оцінюванні себе як кращих політичних лідерів є 60% чоловіків. Кожна третя жінка також поділяє цю думку, що, безперечно, має наслідком упереджене ставлення та непідтримку на виборах жінок-кандидатів тільки тому, що вони жінки, попри всі інші однакові якості й характеристики.

За результатами досліджень Gallup International - найстарішої та найвідомішої глобальної організації, що спеціалізується на проведенні масштабних опитувань та вимірювань громадської думки, на тлі виокремлених регіонів світу українське суспільство щодо визначення кращості чоловіків як політичних лідерів наближене до країн Східної Європи й Азії (40%) і дуже віддалене від розвинених західних країн (25%). Підсумовуючи результати дослідження у 60-ти країнах світу, аналітики Gallup International загалом відзначають, що позитивні тенденції щодо гендерної рівності, закладені впродовж минулих десятиліть, відтворюються й зміцнюються. Країни, що найбільшою мірою наблизилися до гендерної рівності, насамперед скандинавські, дедалі частіше стають взірцем і прикладом наслідування для менш розвинутих країн. Повсюдно молоді жінки плекають найдемократичніші погляди та вимоги, якнайбільше відкидаючи традиційні ролі й очікування, що суттєво обмежують доступ жінок до ключових соціальних ресурсів.

За відтворюваною віками традицією від жінок суспільство очікує виконання насамперед ролей матері та домогосподарки (навіть якщо жінка працює поза домом), а від чоловіків – ролей працівника-годувальника та політичного лідера. Міра неприйняття такого чоловічого й жіночого рольових наборів вельми різниться серед регіонів світу. Найбільше традиційні ролі відкидають мешканці Північної Америки, Західної Європи та Латинської Америки. Жінки загалом, а особливо молодші 25 років, проявляють сильніше, ніж чоловіки, неприйняття традиційних ролей. Україна давно прагне до стимулювання і схвалення гендерної рівності.

Хоча в суспільній свідомості за жінкою все ще не укорінився образ працівниці та політичного лідера, і надалі домінує образ матері-доглядальниці, виховательки і домогосподарки. Тобто від жінки, на відміну від чоловіка, суспільство очікує одночасного виконання двох соціальних, часом важко сумісних, навіть конфліктних ролей матері та годувальниці, проте відчутно наголошуючи саме на ролі матері-виховательки, вважаючи, що саме це є найнеобхіднішою сферою соціальної самореалізації жінки. Інакше вона не самореалізується як повноцінна особистість.

Як і в інших регіонах світу, в Україні найменш патріархальними й традиційними є погляди молодих жінок. Саме вони найчастіше є носіями демократичного гендерного світогляду, заперечуючи дискримінаційне ставлення до них у сім'ї, на ринку праці та в сфері розподілу політичної влади. Цікавим є й те, що на думку чоловіків щодо розподілу гендерних чоловіків вік практично не

впливає. Як молоді, так і середнього віку чоловіки однаково поділяють патріархальні гендерні стереотипи.

Фахівці вважають, що є два основних способи руйнування традиційних уявлень про розподіл гендерних ролей у суспільстві. *Перший – це просвітництво* – поширення науково обґрунтованих знань для привернення уваги людей до неусвідомлюваних, нерідко упереджених та хибних усталених уявлень про «чоловіче» і «жіноче». Друковані й візуальні засоби масової інформації могли б зробити на цьому шляху чимало. На жаль, поки що в Україні Засоби масової інформації та комунікації й самі залишаються чи не найпотужнішими трансляторами традиційних гендерно-рольових стереотипів.

Інший, значно ефективніший, спосіб руйнування традиційних уявлень полягає в забезпеченні й *заохочуванні* в громадській сфері суспільства багатьох прикладів успішного виконання гендерно нетрадиційних ролей. Це, безумовно, потребує певних зусиль владних органів, політичних партій і лідерів, громадських організацій, проте ще в жодній країні не вдалося побудувати демократію без її гендерного складника. Отже, основою формування гендерних ролей виступав розподіл праці за статевою ознакою, критерієм якого історично була й досі великою мірою залишається біологічна здатність жінок до дітонародження, хоча в сучасних суспільствах давно відпала потреба розподіляти працю на такий підставі. Багато жінок не мають дітей, інші мають, але водночас працюють поза домом, чоловіки давно вже не мисливці й воїни, як і не єдині годувальники в сім'ї.

Але традиційна гендерна ідеологія та ролі й надалі відтворюються, що має низку негативних наслідків та обмежень на індивідуальному, міжособистісному та загальносуспільному рівнях.